

3 | *Kunskapens ordningar*

Vad krävs för att man ska kunna uttala sig i vetenskapens namn? I dag skulle väl de flesta hålla med om att en doktorsexamen ger en sådan möjlighet. Att bara vara mer än vanligt intresserad av exempelvis ornitologi eller astronomi räcker inte riktigt. Sedan länge finns en väl etablerad ordning som skiljer ut vetenskapens experter – specialisterna och forskarna – från en bredare allmänhet, intresserade amatörer eller andra typer av avnämare som vetenskapsjournalister, politiker och entreprenörer. Forskare producerar vetenskaplig kunskap; alla andra konsumerar den.

Denna ordning är inte en gång för alla given. Den är i allra högsta grad en historisk produkt, med rötter i det tidiga 1800-talet. Men som vi tidigare sett höll sig den unga Vetenskapsakademien med en kunskapsordning av annan art, en ordning som också var utpräglad ideologisk.

Vetenskapen uppbär emellertid också andra sorters ordningar. Genom nomenklaturer och taxonomier försöker forskaren bringa reda i sin värld. Genom att definiera protokoll för hur experiment eller observationer ska genomföras, skapas data som är jämförbara och mobila. Genom klassifikationer och databaser ordnas forskningsarkivet så att man enkelt kan hitta rätt information. Denna typ av verksamhet, detta ordnande, innebär också en form av maktutövning. När den väl är etablerad styr den vad som kan göras, ibland vad som kan tänkas, oftast utan kännbara effekter för andra än experterna själva, ibland med konsekvenser som når långt utanför vetenskapen. Rashygienens sortering av människor är förstås ett närliggande exempel; ett annat, mer oförargligt, när världens skolbarn ”berövades” sin favoritplanet Pluto som följd av den nya planetdefinition som Internationella astronomiska unionen antog 2006.

I detta avsnitt återfinns bildessäer som på ett eller annat sätt diskuterar dessa kunskapsordningar. Först ut är tre essäer som handlar om dem som inte får vara med, aktörer vars röster av olika skäl inte räknas. Avsnittet inleds i Nobelarkivet, med några stickprov ur den så kallade B-korrespon-

densen. Ända sedan det första Nobelpriset delades ut har sekreterare varje år sorterat bort hundratals brev från människor som av olika skäl tyckt sig vara förtjänta av priset och som mer eller mindre uppfordrande påpekat detta. Avsnittet fortsätter med en amatördeolog som mot bättre vetande, eller rättare sagt mot vedertagen vetenskaplig teoribildning och utan någon större framgång, i offentligheten försökte förneka teorin om istiden. Nästa essä reflekterar över den könsordning som också ordnat vetenskapens värld, med utgångspunkt i ett fotografi från Vetenskapsakademiens sessions-sal där Maja Arrhenius syns bland stolsraderna.

Men kunskapens ordningar upprätthålls inte bara genom praktiker, utan också genom olika insignier. Observatoriet på Brunkebergsåsen i Stockholm var frihetstidens mest påkostade naturvetenskapliga infrastruktur, men också en symbol för både en politisk ordning och en tro på den vetenskapliga rationaliteten. En annan symbolisk dimension fick under 1800-talet sitt uttryck i den klädedräkt – frack och broderad krage – som infördes för Vetenskapsakademiens ledamöter 1828 och som i över hundra år skulle sätta sin prägel på sammankomsterna. Här ska vi också se hur det under upptakten till andra världskriget gick storpolitik i Nobelpriset, och hur Hitler helt enkelt förbjöd tyska forskare att ta emot det.

Detta avsnitt avslutas med tre mycket olikartade exempel på hur kunskap har använts för att mer konkret ordna och administrera vår värld. Det första handlar om en svensk upptäcktsresande och om en tidig karta över Sydvästafrika. Kartläggning var en central verksamhet i den koloniala praktiken där kunskap om terräng växlades mot territoriella anspråk. Från de afrikanska vidderna sker en hastig förflyttning till den svenska naturen. Kunskap kan utnyttjas för att exploatera naturen, men kan också användas för att skydda den. Den röda näckrosen, fridlyst 1905, bildar upptakt till en essä om Vetenskapsakademiens insatser för svenskt naturskydd. Sist ut är en essä om en väsentlig, men ofta förbisedd, sida av den vetenskapliga kunskapens verkningar i samhället, nämligen standardisering. Närmare bestämt ska det handla om hur tid skapades och distribuerades under svenskt 1800-tal, med avgörande konsekvenser för det vardagliga livet.

FLYGMASKINSKONSTRUKTION inskickad till Vetenskapsakademien omkring 1900.